

№ 1

2010

Університет

Університет
: Андрій Вітченко

Модернізація освіти в Україні: стратегія прориву чи його імітація? (критичний аналіз заходів щодо реалізації державної політики в освітній галузі)

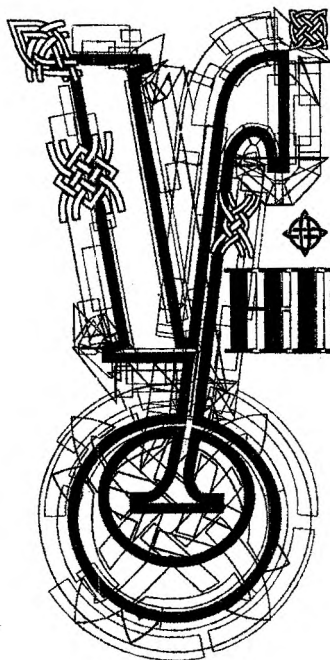
Всеволод Наулко

Слово про друга

Сергій Сегеда

Василь Дяченко в історії української антропології

№1 (33)

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ЖУРНАЛ

УНІВЕРСИТЕТ

СІЧЕНЬ – ЛЮТИЙ 2010

Видається

Київським славістичним університетом

Заснований у 2004 р.

Виходить 6 разів на рік

Головний редактор

Ю.М. Алексєєв

Міжнародна рада:

Ж. Абенсур (Франція)

І.С. Бокий (Київ)

Н. Веліков (Болгарія)

А.Є. Конверський (Київ)

М.І. Панчук (Київ)

І. Пруша (Чехія)

К. Чайковський (Польща)

Редакційна колегія:

В.С. Бруз

В.А. Буслинський

С.В. Віднянський

Л.Ф. Гайдуков

Б.Б. Драмарецький

(відповідальний секретар)

І.І. Ільюшин

М.Ф. Котляр

І.Ф. Лубченко

В.І. Наулко

(заступник головного редактора)

В.І. Полохало

В.А. Рижко

П.І. Скрипка

А.Г. Слюсаренко

О.А. Ткаченко

© Київський славістичний університет, 2010

© Ю.М. Алексєєв, 2010

Постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 04.07.2006 р. № 0105/7 журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальностями "історичні науки".

Редакція публікує матеріали, не завжди поділяючи погляди авторів.

ЗМІСТ

Актуальна тема

Андрій Вітченко Модернізація освіти в Україні: стратегія прориву чи його імітація? (критичний аналіз заходів щодо реалізації державної політики в освітній галузі) 5

Історія Філософія

Марчін Ожеховський Помаранчева революція і ситуація на українській політичній арені напередодні президентських виборів 2010 р.: погляд з Польщі 14

Галина Саган Співпраця львівського Наукового товариства імені Т.Шевченка з югослов'янськими вченими у першій половині ХХ ст. 25

Богдан Чирко Німецька національна кооперація в УСРР у 1920-х роках. Феномен «Сільськогосподарського Союзу нащадків Голландських вихідців на Україні» . . 34

Владимир Гаспарянц Власть как способ существования бытия 40

До 65-річчя перемоги у Великій Вітчизняній війні

Володимир Голуб Слово правди молодому поколінню (до 65-ї річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні) 44

Шаміль Рамазанов, Лариса Ігнатова Київська стратегічна оборонна операція. Причини та наслідки загибелі Південно-західного фронту 52

Юрій Костенко Застосування загонів народного ополчення в оборонних боях за Україну (червень 1941 – липень 1942 рр.) 62

Персоналії

Всеволод Наулко Слово про друга 73

Сергій Сегеда Василь Дяченко в історії української антропології 79

Всеволод Наулко, Сергій Антонюк До 100- річчя від дня народження професора Кундюби І. Д. 86

Наукові розвідки молодих

Світлана Дорошук Особливості промислового розвитку Волині у міжвоєнний період 88

Magdalena Rieger Współpraca Polsko-Ukraińska rozwija się na wielu szczeblach: gospodarczym, politycznym jak również naukowym 95

Мирослава Науменко Українсько-азербайджанське співробітництво в галузі культури (1991-2008) 101

Рецензії та огляди

Олександр Моця, Павло Шидловський Сегеда С. Антропология: підручник для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закл. / С.П. Сегеда. – К.: Либідь, 2009. – 424 с. 110

Вітаємо!

Вітаємо з ювілеєм! 118

Causes and effects of death of South-west front (Kiivska strategichna oboronna operatsia. Prichini ta naslidki zagibeli Pivdenno-zahidnogo frontu) 52

Jury Kostenko Application of detachments of folk militia of subdivisions in defensive fights for Ukraine (June 1941 is July 1942) (Zastosuvanie zagoniv narodnogo opolchenia v oboronnih boyah za Ukrainu (cherven' 1941 – lipen' 1942)) 62

Personalias (Personalii)

Vsevolod Naulko Word about a friend (Slovo pro druga) 73

Sergey Segeda Vasiliy Dyachenko in history of Ukrainian anthropology (Vasil' Dyachenko v istorii ukrainskoi antropologii) 79

Vsevolod Naulko, Sergey Antonyuk To 100- річчя from the day of birth of professor Kundyubi I.D. (Do 100-richia vid dnia norodzenia profesora Kundubi I.D.) 86

Scientific researches of youth (Naukovi rozvidky molodyh)

Svetlana Doroschuk Features of the Volyn industrial development during the interwar period (Osoblivosti promislivogo rozvitku Volini u mizvoenniy period) 88

Magdalena Rieger Współpraca Polsko-Ukraińska rozwija się na wielu szczeblach: gospodarczym, politycznym jak również naukowym 95

Miroslava Naumenko Ukrainian-Azerbaijani cooperation in the field of culture (1991-2008) (Ukrainsko-azerbaidzhanske spivrobotnytstvo v haluzi kultury (1991-2008)) 101

Reviews and Views (Recenzii ta ogliady)

Alexsandr Mocya, Pavel Shidlovskiy Segeda S. Anthropology: textbook for stud. humanit. special. higher educational institution / S.P. Segeda. - K.: Lybed', 2009. – 424 p. (Segeda S. Anthropologia: pidruchnik dlia stud. humanit. spec. visch. navch. zakl. / S.P. Segeda. – K.: Libid', 2009. – 424 s.) 110

Jubilees (Vitannia z jubilejem)

We congratulate on an anniversary! (Vitaemo z jubilejem) 118

РЕЦЕНЗІЯ: СЕГЕДА С. АНТРОПОЛОГІЯ: ПІДРУЧНИК ДЛЯ СТУД. ГУМАНІТ. СПЕЦ. ВИЩ. НАВЧ. ЗАКЛ. / С.П. СЕГЕДА. – К.: ЛИБІДЬ, 2009. – 424 С.

*Олександр Моця,
Павло Шидловський*

Вихід у світ першого за роки незалежності підручника з антропології є, безумовно, важливим для сучасного розвитку науки про людину в Україні. Автор підручника – Сегеда Сергій Петрович, доктор наук, автор навчальних посібників для студентів гуманітарних спеціальностей «Основи антропології» (1995) та «Антропологія» (2001), а також монографічного дослідження «Антропологічний склад українського народу» (2001).

Не зважаючи на наявність попередніх навчальних посібників, написання і видання нового підручника зумовлені значними факторами:

По-перше, антропологія як відносно молода дисципліна постійно, з року в рік збагачується новими відкриттями, що значно розширює уявлення про існування людини в часі та просторі. В останні роки активним джерелом антропологічної науки стають нові археологічні відкриття, здійснені на пам'ятках первісності; значні розвідки зроблені у галузі вивчення людської генетики, особливого значення набувають дослідження

етології приматів та людини зокрема. Перед антропологією як комплексною дисципліною з кожним новим кроком в конкретних наукових розробках постає потреба в узгодженні нових емпіричних даних із загальною концепцією науки для вироблення нової методології у вивченні людини як біосоціальної істоти. З цього постає необхідність у постійному виданні антропологічної літератури, яка б враховувала сучасний науковий дискурс і знайомила б читачів з широким колом проблем, які постають перед науковцями.

По-друге, поява такого видання продиктована вкрай незначною кількістю україномовної літератури на цю тематику. Не зважаючи на давню історію української антропологічної школи, в нашій державі відсутні спеціалізовані періодичні видання з антропології, надзвичайно мала кількість монографічних видань, на відміну від того загалу англійської та російськомовної літератури, що була видана останнім часом.

По-третє, з огляду на це постає необхідність у виданні саме підручника з антропології для ви-

кладення як основ цієї науки, так і широкого ознайомлення читача, передусім студента, з основними проблемними питаннями сучасної антропології.

Представлений підручник значною мірою задовольняє перераховані вище потреби. З одного боку, це перше монументальне україномовне видання з основ антропології, яке цілком відповідає вимогам до підручників. З іншого – стиль викладення матеріалу, тематика розділів, акцентуація на проблемних питаннях сучасної антропології, наведення різних думок при описі дискусійних питань певним чином виводять книгу за межі сухого навчального посібника і ставлять його на щабель повноцінного наукового видання, яке буде корисним не тільки для студентів, але і для широкого кола читачів, що цікавляться антропологією, історією, археологією та етнологією. Не дивно, що видання увійшло до короткого списку номінацій «Обрії» 11-го Всеукраїнського рейтингу «Книжка року – 2009».

Про монументальність видання свідчить його об'єм (424 сторінки) із значною кількістю ілюстративного матеріалу – рисунків, світлин, карт, таблиць, графіків та ін., які значним чином унаочнюють викладення матеріалу. Особливим позитивним моментом книги є цитування наукових текстів відомих спеціалістів з конкретної тематики, що дозволяє поглибити знання вузлових проблем антропології та розширити кругозір читача. В кінці основного тексту подано короткий термінологічний словник та список рекомендованої

літератури.

Рецензоване видання насамперед є підручником для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів, тому й розділи книги цілком відповідають програмам викладання цієї дисципліни. Зміст текстової частини включає передмову та сім розділів, серед яких: історія антропологічних знань, програма й методика антропологічних досліджень, походження людини (антропогенез), антропологічна мінливість сучасних людей, сучасне людство: єдність і різноманітність, історична антропологія України, антропологічний склад українського народу. В кінці кожного розділу наведено списки запитань і завдань для перевірки рівня засвоєння знань студентами та рекомендованої літератури з означеної тематики.

У передмові автор подає визначення антропології як комплексної науки про людину, що має на меті вивчення її біологічної історії, життєдіяльності первісних людей, ранніх етапів розвитку людського суспільства, матеріальної і духовної культури сучасних народів світу, світоглядних проблем, питань психології, мовознавства тощо.

Такий підхід значним чином відрізняється від традиційного для радянської та пострадянської науки вузького розуміння антропології як науки про мінливість фізичного типу людини в часі та просторі. Для більшості зарубіжних дослідників таке визначення доречно лише для одного з напрямків антропологічних досліджень – «фізичної антропології», що включає в себе три великі розділи – морфологію та фізіологію людини, антропогенез

та расову антропологію. Загальна ж антропологія розглядається ними як наука про біосоціальну природу людини та її розвиток і включає в себе, крім «фізичної», такі складові, як: «культурну», «соціальну», «лінгвістичну», «історичну» та ін. антропології.

Може скластися враження, що існує певне методологічне протиріччя між двома підходами у вивченні людини: з одного боку, як істоти біологічної, що належить до світу тварин з притаманними для кожного виду біологічними особливостями, з іншого боку, як істоти соціокультурної, що стала творцем нової «другої» природи і тим самим перейшла від біологічної до якісно вищої, соціальної форми руху матерії. Проте насправді в сучасних антропологічних дослідженнях такого протиставлення не існує. Так, лінгвістичні, психологічні та етологічні дослідження, дослідження розумових процесів, генетики людини розглядають людину як істоту, в котрій культурне та біологічне нерозривно пов'язане одне з одним і знаходяться в постійному взаємовпливі. Такі уявлення були цілком характерними для перших антропологічних шкіл, зокрема й української. Так, за Ф. Вовком та представниками палеоетнологічної школи, антропологія мала включати:

- зоологічну, анатомічну, фізіологічну, статеву-вікову антропології (фізична);
- доісторичну антропологію, первісну археологію та історію первісного суспільства (антропосоціогенез);
- етнологію (питання поход-

ження, побутово-культурних та психологічних особливостей сучасних народів);

- соціологічну антропологію (суспільні відносини людських колективів).

В «Антропології» такий підхід був взятий за основу, що демонструє змістова структура, і саме це якісно відрізняє видання від попередніх підручників автора. Так, при викладенні процесу антропогенезу автор подає не тільки морфологічні характеристики властиві попередникам сучасних людей, а й залучає археологічні, етологічні, етнографічні дані для відтворення моделей поведінки, розвитку мислення та мови, характеристики культури. У процесі аналізу проблеми єдності та різноманітності сучасного людства автором подається не лише антропологічна (расова), а й мовна, етнічна та господарсько-культурна класифікації населення Землі. На основі антропологічних досліджень відтворюється етногенез давніх та сучасних народів. У розділі, присвяченому історичній антропології України, автор не тільки використовує дані про побут та суспільство носіїв давніх археологічних культур, а й відтворює певні аспекти історичного процесу, використовуючи антропологічні джерела.

Перший розділ видання присвячений історичному розвитку науки від античних часів до наших днів. Досить яскраво викладено розвиток антропологічних знань у давнину, формування антропології як самостійної наукової дисципліни, становлення української антропологічної школи.

Однак, на нашу думку, можна було б дещо удосконалити викладення матеріалу. З цього приводу висловлюємо деякі побажання:

1. Можна було б дещо розширити зміст підрозділу «Дарвінізм та його вплив на розвиток антропологічної науки», враховуючи те, що багато наукових установ світу проголосило 2009 р. «роком Дарвіна» (з огляду на 200-річчя з дня народження вченого та 150-річчя з року першої публікації «Походження видів ...») [150 years on, the World According to Darwin 2009, 18-27]. Варто було б розкрити у загальних рисах суть теорії походження видів шляхом природного добору, в той час як автор обмежився лише констатацією значного впливу цієї теорії на розвиток вивчення походження людини.

2. У підрозділі «Виникнення антропологічних товариств та їхня роль в історії науки про людину» серед перших антропологічних шкіл др. пол. XIX ст. названі лише дві – французька та російська, хоча в цей час в багатьох європейських державах засновуються еволюціоністичні школи, серед яких визначні місця посідають також німецька та англійська. Необхідно відзначити, що за європейською традицією, еволюціоністична антропология починається з праць трьох англійців – Ч. Дарвіна, Г. Спенсера та Е. Тайлора, останній з яких створив один із перших антропологічних інститутів [Bohannan, Glazer 1973, 3-5, 61-62; Дельєж 2008, 8-28].

3. У підрозділі «Удосконалення методів досліджень. Головні напрямки розвитку сучасної антропологии» автор завершує «сучасну

антропологию» другою половиною минулого століття. Враховуючи стрімкий розвиток науки і значне розширення антропологічних джерел в останнє десятиліття, на нашу думку, слід було також дати оцінку сучасним дослідженням генетики людини, етології приматів, сучасним проблемам вивчення антропосоціогенезу.

4. У підрозділі «Розвиток антропологии в Україні», на нашу думку, спостерігається певний історіографічний хіатус між дослідженнями 30-х і до др. пол. 50-х рр. (с. 49). Цього можна було б уникнути, згадавши діяльність та наукові погляди академіка П. Єфименка, який був безпосереднім учнем Ф. Вовка в галузі праісторії та одним із фундаторів українського палеолітознавства й історії первісного суспільства. Зважаючи на його значний внесок у науку, він став почесним членом багатьох наукових установ світу, зокрема Лондонського антропологічного інституту та Міжнародної спілки доісториків [П.П. Єфименко... 1964, 3-6]. Так, його книга «Первобытное общество ...», що витримала три видання з 1938 по 1953 рр., була справжньою енциклопедією з антропосоціогенезу на той час [Єфименко 1953], не кажучи вже про роботи вченого на ниві археології та організацію масштабних досліджень пам'яток первісності в Україні.

Також необхідно назвати і прикрі помилки в тексті розділу. Так, керівником Кабінету антропологии та етології ім. Хв. Вовка названо М. Рудницького (с. 46), хоча з тексту зрозуміло, що йдеться про одного з активних його членів М. Рудинсько-

го [Таран 1999, 249].

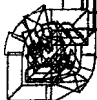
Другий розділ рецензованої праці присвячений методам фізичної антропології, які використовуються для дослідження давніх та сучасних популяцій. Особливу увагу приділено дослідженню кісткових решток та відтворенню морфологічних особливостей, віку, статі, конституційного типу за кістками скелету та черепа людини, також методиці збирання, обліку та опису палеоантропологічних даних. Ці матеріали стануть корисними не лише для студентів, а й для практикуючих археологів та антропологів, які у своїх дослідженнях безпосередньо мають справу з людськими рештками.

Третій розділ присвячений проблемам антропогенезу. На відміну від попередніх видань, в останньому автор значно змінює структуру викладення, відкинувши традиційну еволюціоністську тричленну схему «архантропи – палеоантропи – неоантропи», увівши окремих підрозділ присвячений архаїчним сапієнсам. На сьогоднішньому етапі розвитку палеоантропології такий підхід є більш виправданим. Останні дослідження стверджують, що розвиток представників роду *Homo* не був рівномірним поступальним процесом становлення людини сучасної уявляється досить складним та багатоваріантним за останніми даними. В результаті такої конкуренції,

безперечно, вигравали спільноти з більш складною та водночас гнучкою соціальною організацією. Саме тому автор наводить системи суспільної поведінки як сучасних антропоїдів, так і реконструкції суспільних відносин первісних людей.

Зіншого боку, автор відокремив архаїчних сапієнсів від загального древа архантропів, надаючи їм рангу окремого таксону. Це може викликати певні заперечення, адже архаїчні сапієнси практично продовжували лінію розвитку архантропів, що визнано більшістю вчених. Таке виокремлення може спричинити до термінологічної плутанини, адже за знахідками з Угорщини, Греції, Німеччини та ін. країн закріпились назви *Homo erectus*. Теж можна сказати і про ашельську культуру, носіями якої в Європі були як архантропи, так і архаїчні сапієнси. Щодо палеоантропів сучасні дослідження підтверджують думку, що класичні неандертальці не брали участі у формуванні людини сучасного антропологічного типу. Тому видається досить суперечливим віднесення їх до одного з сапієнсами біологічного виду (с. 124). Зрештою, на сьогоднішній день питання ролі палеоантропів у становленні людей нового типу ще остаточно не вирішено, що і констатує автор у своїх дослідженнях (с. 173-174).

Аналізуючи культуру та соціальний устрій неоантропів пізнього палеоліту (с. 183), автор цитує реконструкцію суспільного устрою пізньопалеолітичного населення, наведену у «Етнічній історії давньої України», в якій стверджується що в палеолітичну

епоху «існував розподіл владних функцій, доповнений відповідною атрибутикою. Зразком найдавніших символів влади є так звані «жезли начальників» з верхньопалеолітичних стоянок.» [Етнічній історії давньої України 2000, 13].

Необхідно зазначити, що як в зарубіжній, так і у вітчизняній історіографії вироби відомі як «жезли начальників» давно вже інтерпретуються в якості виробничих знарядь, про що свідчить як особлива форма цих виробів, так і сліди стертості та залощеності на певних ділянках. На території України подібні вироби походять з Добранічівської, Мізинської, Гінцівської стоянок та з 7-го культурного шару стоянки Молодове V. Дослідники стоянок інтерпретують ці вироби в якості розминачів ременів зі шкіри та випрямлячів древок списів і дротиків, вказуючи на цілком побутовий контекст знаходження цих об'єктів [Черныш 1959, 84; Шовкопляс 1965, 206] та знаходячи прямі аналогії в матеріальній культурі північних народів [Ефименко 1953, 295]. Тому вважаємо, що інтерпретувати ці вироби в якості інсигній – символів влади – та робити висновки про розподіл владних функцій в суспільстві пізнього палеоліту є досить невваженим.

Проблематичнимивиглядають і реконструкції методів полювання пізньопалеолітичного населення (с. 183). Так, багаторічними розкопками Амвросіївської стоянки та кістковища доведено, що полювання в цьому місці відбувалось в різні сезони, і тому кількість мисливців (100 осіб) значно перебільшена

[Кротова 2005, 65]. Абсолютно відсутні дані щодо «ловильних ям» у мисливців на мамонтів – їх було просто неможливо викопати в умовах холодного клімату, застосовуючи примітивні кайла з бивню та рогу [Залізняк 2003, 42–57]. Недоказовими виглядають спроби автора відтворити дії палеолітичного «ансамблю» в мізинському житлі: «Перед початком виступу вони офарблювали обличчя і тіло вохрою... і одягали звірині шкури, для чого використовувалися проколка і голка» (с. 188).

Наступний розділ присвячений антропологічній мінливості сучасних людей. Подається опис антропологічних ознак та методи створення расових класифікацій. Подаються класифікації людських рас за Ж. Денікером, Е. Ейкшедтом, В. Бунаком, Г. Дебецом, Я. Рогінським та М. Левіним. Досить важливим в умовах сучасних інтеграційних процесів у світі та Україні є розділ, присвячений неспроможності псевдонаукових расистських теорій про фізичну і психічну нерівноцінність рас людини.

П'ятий розділ – «Основні принципи класифікацій народів світу» – містить мовну і етнічну, господарсько-культурну та антропологічну класифікації населення планети.

Один із найцікавіших розділів присвячений історичній антропології України. Тут подається динаміка антропологічного складу населення території України від доби середнього палеоліту до XIX ст. Окремо слід відзначити підрозділ, присвячений дослідженню антропологічних осо-

бливостей носіїв трипільської культури. Враховуючи неоднозначну оцінку наукових та псевдонаукових кіл ролі трипільської складової у формуванні українського етносу та культури, цілком слушним є ставлення автора до цього питання. Так, автор відзначає наявність південноєвропейського субстрату на території України та Балкан, але ні в якому разі не ставить носіїв трипільської культури безпосередньо пов'язаними зі слов'янським населенням (с. 333). «... Відкидати участь творців Трипілля в етногенезі українців немає жодних підстав. Так само, як оголошувати їх «праукраїнцями» [Сегеда 2008, 73].

Останній розділ присвячено антропологічному складу українського народу. Особливу увагу хотілося б звернути на те, що С.П. Сегеда, цілком логічно для вітчизняного дослідника прослідкував формування і розвиток автохтонного населення в просторі і часі.

Із відомих на сьогодні п'яти антропологічних варіантів, виділених для слов'ян, котрі іноді номінуються також групами чи комплексами, українцям характерні три із них, що поширені на різних територіях: понтійський комплекс – на півдні, динарський – в Карпатах, а динарсько-карпатська група охоплює більшість українського населення.

Неоднорідність антропологічного складу сучасних слов'янських народів на рівні малих рас є результатом складних і багатовекторних етногенетичних процесів, що відбувалися в Центрально-Східній, Східній Європі та на Балканах від неолітичної епо-

хи до середньовічних часів.

Якраз для часів існування першоїсхіднослов'янської держави – Київської Русі – за підсумками аналізу краніологічних матеріалів було виокремлено чотири морфологічні варіанти, носіями яких виступали нащадки літописних полян, древлян, сіверян, волинян, тиверців та уличів. Тож в антропологічному відношенні «руси» письмових джерел не прослідковуються.

На жаль, антропологічний склад місцевої людності часів козаччини вивчений ще не повно – бракує повноцінних джерел. Певною мірою недостатнє дослідження тогочасних некрополів, як і городищ та селищ, пояснюється загальним ставленням радянської влади до проблем вітчизняної середньовічної історії та археології як елементів «українського буржуазного націоналізму».

Людності XVIII-XIX ст. притаманний комплекс європейських особливостей і відсутність будь-яких відхилень у напрямі краніологічних варіантів монголоїдної раси. За матеріалами наявних краніологічних серій, вони тяжіють до варіантів, характерних для населення Центральної та Східної Європи, займаючи більш-менш нейтральне положення всередині європейської раси.

Характеристика сучасних українців зроблена вже на основі антропологічного вивчення живих людей, що дає можливість ґрунтовного доповнення інформації про весь етнос, який формувався і розвивався протягом тривалого часу.

Також необхідно відмітити

певні редакційні описки: «Макапансгат», а не «Маканспагат» (с. 135), «кістки», а не «кості» (с. 135), Тальянки, а не Тальянка (с. 325), «мозковий відділ черепа», а не «мозковий череп» (с. 142). Необхідно було подати не лише список рекомендованої літератури (для студентів), але й список джерел, якими користувався автор, адже значний обсяг тексту займають прямі цитати з досліджень

визначних вчених – антропологів, істориків, археологів.

Отже, певні незначні зауваження не псує загального позитивного враження від запропонованого видання. Переважна більшість проблемних питань залишається дискусійними для сучасної антропології, що робить цю працю проблемною, цікавою та актуальною.

1. Дельєж Робер. Нариси з історії антропології. Школи. Автори. Теорії. – К: Вид. дім «Киево-Могилянська академія», 2008. – 287 с.
2. Етнічна історія давньої України. – Колективна монографія. – К, 2000. – 280 с.
3. Ефименко П.І. Первобытное общество. Очерки по истории палеолитического времени / АН УССР. ИА. – К: Изд-во АН УССР, 1953. – 663 с.
4. Залізник Л.Л. Мисливці на мамонтів: від екзотичних домислів до прозаїчних реалій // Кам'яна доба України: Зб. наук. праць. – Вип. 2. – К: Шлях, 2003. – С. 42–57.
5. Кротова О.О. Поселенські стратегії пізньопалеолітичних мисливців азово-чорноморських степів (до історіографії проблеми) // Кам'яна доба України: Збірка наукових статей. – Вип. 7. – К: Шлях, 2005. – С. 61–68.
6. Єфіменко П.П. (80-річчя з дня народження) // Археологія. – Т. XVI. / АН УРСР. ИА. – К: Наукова думка, 1964. – с. 3–6.
7. Сегеда С. Основи антропології: Навч. посібник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів – К: Либідь, 1995. – 208 с.
8. Сегеда С. Антропологічний склад українського народу: етногенетичний аспект. – К: В-во імені Олени Теліги, 2001. – 256 с.
9. Сегеда С. Антропологія: Навч. посібник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів – К: Либідь, 2001. – 335 с.
10. Сегеда С. Міфологізація походження українців (проблема Трипілля) // Новітні міфи та фальшивки про походження українців. Збірник статей. – К: Темпора, 2008. – С. 67 – 73.
11. Сегеда С. Антропологія: Навч. посібник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів – К: Либідь, 2009. – 424 с.
12. Таран О.Г. Науково-теоретична діяльність кабінету антропології та етнології ім. Хв. Вовка при ВУАН // Vita Antiqua: Зб. наук. статей. – № 2. – К: «Есе», 1999. – С. 247– 250.
13. Черныш А.П. Поздний палеолит Среднего Приднестровья // Палеолит Среднего Приднестровья: Тр. Комиссии по изучению четвертичного периода. – т. XV. – М.: Изд-во АН СССР, 1959. – С. 3–214.
14. Шовкопляс И.Г. Мезинская стоянка. К истории среднечереповского бассейна в позднепалеолитическую эпоху. – К: Наукова думка, 1965. – 327 с.
15. 150 years on, the World According to Darwin (by Philippe Testard-Vaillant) // CNRS International Magazine. – April 2009. – p. 5, 18-27.
16. Bohannan P., Glazer M. (eds.) High Points in Anthropology. - N.Y.: Alfred A. Knopf, Inc. – 1973. – 450 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. **Алексеев Юрій Миколайович** – доктор історичних наук, професор, головний редактор журналу “Університет”, президент Київського славістичного університету
2. **Антонюк Сергій Матвійович** – кандидат історичних наук, професор кафедри країнознавства Київського славістичного університету
3. **Вітченко Андрій Олександрович** – доктор педагогічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи КСУ Київського славістичного університету
4. **Гаспаряни Володимир Аствацатурович** – кандидат філософських наук, професор, завідувач кафедри суспільних дисциплін Київського славістичного університету
5. **Голуб Володимир Йосипович** – доктор історичних наук, професор Київського славістичного університету, ветеран Великої Вітчизняної війни
6. **Дорошук Світлана Василівна** – аспірантка кафедри всесвітньої історії Київського славістичного університету
7. **Ігнатова Людмила Русланівна** – кандидат історичних наук, доцент Національного Технічного Університету України «Київський політехнічний інститут».
8. **Костенко Юрій Іванович** – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Науково-дослідного центру гуманітарних проблем ЗС України
9. **Моця Олександр Петрович** – доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України, завідувач відділом давньоруської та середньовічної археології Інституту археології НАН України
10. **Наулко Всеволод Іванович** – доктор історичних наук, чл.-кор. НАН України, професор Київського славістичного університету.
11. **Науменко Мирослава Іванівна** – аспірантка Київського славістичного університету
12. **Ожеховський Марчін** – доцент Відділу соціальної історії та регіональних досліджень Інституту політичних наук та європейських досліджень Щецинського університету, місто Щецин (Польща)
13. **Рамазанов Шаміль Шахович** – кандидат історичних наук, доцент Національного Технічного Університету України «Київський політехнічний інститут».
14. **Саган Галина Василівна** – кандидат історичних наук, докторант Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України
15. **Сегеда Сергій Петрович** – доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАНУ, професор Київського славістичного університету та Щецинського університету (Польща)
16. **Чирко Богдан Володимирович** – кандидат історичних наук, доцент кафедри політології Академії муніципального управління
17. **Шидловський Павло Сергійович** – кандидат історичних наук, асистент кафедри археології та музеєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка
18. **Rieger Magdalena** - doktorantka nauk polityczno-ekonomicznych (Uniwersytet Opolski)

